УДК 78.451

Іванна КОМАРЕВИЧ

КАМЕРНО-ВОКАЛЬНИЙ РЕПЕРТУАР СОЛОМІЇ КРУШЕЛЬНИЦЬКОЇ В КУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ СВОГО ЧАСУ

Доля Соломії Крушельницької склалася так, що вона довгий час жила і працювала за межами Батьківщини і прославилася насамперед як оперна співачка. Проте десятиліття 1906–1915 рр. не було завершальним в її кар'єрі, а з погляду на біографію співачки – це рівно половина її життєвого шляху. Згодом Соломія Крушельницька потужно виявила себе і в іншій сфері – як камерна співачка. Її блискучі виступи в концертах камерно-вокальної музики ще до 1920 року свідчать про те, що вона давно готувалася до зміни свого амплуа. Багатий концертний репертуар, вміння розкрити свій талант у вокальній мініатюрі, що передбачає тонкий зв'язок з аудиторією, принесли українській артистці нову славу і визнання.

Мета статті – висвітлити концертно-камерну діяльність видатної співачки, розкрити особливості інтерпретації камерних творів.

Відомо, що з першого року навчання у Львівській консерваторії С. Крушельницька стала солісткою українського хору Львівського «Бояна», очоленого диригентом О. Нижанківським. Саме тоді вона поглибила свою «вокальну Шевченкіану» пісень та романсів М. Лисенка «Нащо мені чорні брови», «Туман, туман долиною», «Зацвіла в долині червона калина», «Ой одна я, одна», «Якби мені, мамо, намисто». Соломія Крушельницька була однією з найкращих інтерпретаторів вокальних творів на слова видатного поета. Співачка прекрасно відчувала різні стилі музики і композиторів, та все ж в своїй інтерпретації виходила переважно від поетичного тексту, шукала розкриття ідейного змісту в поезії. Не випадково відзначали, що в її співі є найглибше поєднання найвищої краси трьох геніїв – поета Шевченка, композитора Лисенка і власне високого артистизму самої Крушельницької, для якої голос, звуки є тільки засіб, а ціллю є думка, чуття, поезія.

Соломія Крушельницька брала активну участь у благодійних концертах, зокрема у концерті 27 квітня 1903 року, який відбувся у залі Львівської філармонії, кошти якого призначалися на будівництво українського народного театру у Львові. Газета «Діло» писала: «Наша землячка о світовій славі, оперова примадонна п-на Крушель-

ницька відспівала, крім арій з “Мефісто” Аріга Бойто, цілу в'язанку пісень Лисенкових і народних пісень в його ж укладанні, а надпрограмово ще Гріга пісню Сольвейг і один вальс незвісного нам італійського композитора. П-ну С. Крушельницьку повитала публіка зараз на виступі френетичними (гучними), невмовкаючими оплесками, а по відспіванню Лисенкової пісні “Якби мені, мамо, намисто” піднесли їй в дар не лише множество вінців і китиць, але просто засипала єї цвітами. Киданими із амфітеатру і з льож. Між вінцями і китицями були більші від: Руського театру, Бояна, Товариства Котляревського, Клубу Русинок і Кружка українських дівчат. Овація ся, хоч скромна, але щира, зневолила п-ну Сальомею до відспівання “Дощика” Лисенкового і народної пісні “Ой ти місяцю-зоре”. В арії “Мефісто”, як і в Гріга тужливій пісні Сольвейг, розвинула наша артистка цілу красу свого кольоватурового артизму. Голос єї дрібними жемчугами западав у душі одушевленних слухачів, а грімкі оплески зневолили опять п-ну Крушельницьку до відспівання кількох надпрограмових пісень (“Зажурилася удівонька”, “Тихо Дунай воду несе”, “А хто їде?” і т. д.). Чудно вийшла також в інтерпретації п-ни Крушельницької Лисенкова пісня ”Ой одна, я одна”. Артистка вложила, мабуть, в неї весь свій сум, що розривав єї серце по недавній тяжкій втраті свого батька. Коротко кажучи, п-на Крушельницька чарувала вчера всіх, хто поспішав зложити свою лепту в користь будови руського in spe (сподіваємося. – Ред.) пристановища штуки» [2, с. 27].

У концертах «Бояна», які продовжувалися й пізніше, аж до 1911 року, Соломія часто була першою виконавицею романсів композиторів М. Лисенка, Я. Лопатинського, О. Нижанківського, Д. Січинського, Г. Топольницького та обробок народних пісень.

Упродовж двох десятиліть Соломія Крушельницька була окрасою концертів музично-співацького товариства «Боян». Ні блискучі тріумфи в найпрестижніших театрах, концертних залах, ні всесвітня слава співачки не розірвали тісних зв'язків артистки з Батьківщиною. За будь-яких обставин завжди пам’ятала, дочкою якого народу вона є.

Як дізнаємося з програмки концерту за 28 жовтня 1911 року, співачка на ювілейних виступах у Львові виконала такі твори: «Веснівку» (сл. М. Шашакевича, муз. В. Матюка), «Удосвіта встав я» (сл. М. Куліша, муз. М. Лисенка), «Ой у полі садок» (обробка О. Нижанківського), «Ave Maria» Ш. Гуно. Проте, публікації в газетах «Діло» та «Руслан» свідчать, що артистка виконувала на цих концертах значно більше творів, аніж зазначено в програмі, зокрема нову

композицію С. Людкевича «Дністрованка» на слова М. Шашкевича, низку обробок народних пісень Я. Ярославенка та Я. Лопатинського. Присутні також почули у виконанні співачки дві італійські пісні: Л. Денца «Amorel Storiellina» і Е. Оддоне «Cappeli d'oro», а також дві українські народні пісні в обробці О. Нижанківського: «Отамане, батьку наш» і «Ой під гаєм зелененьким». Коли слухачі знову і знову домагались від співачки нових пісень, вона, сама сівши за фортепіано, виконала ще «Весільну», «Ой там у полі», «Зажурилася бідна удовонька», «А хто іде? Кум до куми», «Ой садом, садом, кумосенько», «Ой є в лузі калина», «Ой горе, що за глум». Коли ж співачка заспівала «Цвітку дрібную» («Веснівка»), то «зірвалася буря оплесків, серед якої вручено їй величавий вінець у виді букв С. К. від Товариства ім. М. Лисенка і китицю рож від "Львівського Бояна". А публіка засипала її цвітами», – писала газета «Руслан». Привітали співачку: К. Студинський (від Товариства ім. М. Лисенка), М. Волошин (від «Львівського Бояна») і В. Шухевич (від Вищого музичного інституту) [2, с. 192].

На запрошення російського імператора Крушельницька виступила з концертом у царському палаці. До речі, вона й тут не проминула нагоди проспівати на закінчення кільки українських народних пісень, як це робила в кожному концерті, незалежно від того, де б він не відбувався. Цар, послухавши їх, запитав, що це за пісні і якою мовою вона співала їх. Крушельницька не вагаючись відповіла: «Це пісні мого народу. Українського народу…». Після другого приватного концерту перед монархом Росії галицький часопис «Громадський голос» подав статтю «Російський цар і русько-українська пісня», в якій читаємо: «Діставши дозвіл, вона заспівала пісню "Ой під гаєм…" Царській родині пісня дуже подобалась: сам цар підійшов до фортепіано, прочитав слова пісні і розпитував панну Крушельницьку, де вона вчилася співати і коли приїде співати до Петербурга. Перед царем і царською родиною треба п. Крушельницькій співати такі руські пісні, аби їм аж у п'ятах застило від горя Руси-України, до котрого вони і самі причиняються. Але все ж таки цікаво, що навіть родині російського царя подобалася наша, проста українська пісня. Що ж скажуть на се наші москвофіли, котрі на російського царя дивляться, як на Бога, а нашу, руську мову називають мовою пастухів і свинопасів?» Царській родині виступ Соломії Крушельницької надзвичайно сподобався, і співачку обдарували бранзолетою, брошкою, а «в доказ особливого виріжнення – фотографією царської родини» [6, с. 165].

Виступала С. Крушельницька і з концертними програмами далеко за межами Батьківщини. Один з таких виступів відбувся у Південній Америці відбувся 4 лютого 1928 року в концертному залі «Мекка Голл», в якому вона дала сольний концерт під назвою «Пісні всіх народів». Голос Крушельницької відзначавться силою і гнучкістю, що було видно уже з перших італійських арій Монтеверді. Прекрасно були виконанні також «Нобіє» Респігі та іспанська танцювальна пісня «Хота» де Фалья. «Пісню Дударя» Падеревського співачка виконувала польською мовою. Потім йшла низка пісень французькою та німецькою мовами. А пісню Кадмена «Блакитна, як небо, вода» вона проспівала англійською мовою. І хоч мова Крушельницької не була в ній найкращою з тих восьми мов, якими вона співала, все ж таки в цій пісні артистка проявила значно глибшу емоційну експресію, ніж більшість американських артистів. Акомпанував співачці Віто Корневаллі. На закінчення концерту С. Крушельницька виконала цікаву добірку рідних українських пісень та найрізноманітніших творів, зокрема – Рахманінова та Мусоргського. В цих творах, як і в італійських, що їх вона виконувала на початку концерту, теплота і діапазон голосу співачки проявилися яскравіше.

Працюючи у Львівській консерваторії, співачка виступала із сольними концертами. Три останні концерти великої артистки відбулися за участю Б. Дрималика. У концерті 8 червня 1946 року прозвучали романси західноєвропейських композиторів – Б. Марчело, С. Нев'ядомського, Р. Штрауса, К. Дебюссі, М. де Фалья, російського – О. Гречанінова, а також твори українських авторів: М. Лисенка, обробки українських пісень О. Нижанківського, С. Людкевича. В концерті 3 березня 1948 року програма складалася з романсів та народних пісень в опрацюванні українських композиторів: М. Вербицького, В. Матюка, О. Нижанківського, А. Вахнянина, Д. Січинського, Я. Лопатинського. А останній концерт 26 грудня 1949 року був присвячений українській народній пісні в обробці композиторів молодшого покоління, представників як Західної, так і Східної України: М. Вериківського, А. Кос-Анатольського, М. Колесси, С. Людкевича, Р. Сімовича, Б. Дрималика, Б. Лятошинського, Л. Ревуцького, С. Павлюченка, А. Солтиса, О. Чишка, А. Штогаренка, Я. Ярославенка. Цей концерт відбувся у залі Львівської державної консерваторії ім. М. Лисенка. Для всіх присутніх виступ Крушельницької залишився незабутнім: «Та ось перші звуки фортепіано, і під склепіння залу злітає старовинна українська пісня “Родимий краю, село родиме, вас я вітаю, місця любимі”. Вона звучала так велично,

так урочисто, що здавалося, завмер від захоплення. Коли ж пролунав останній акорд, раптом замість оплесків, почулося загальне схлипування та плач, і аж потім, мов ураган, залунали оплески… Ні до, ні після цього мені не доводилося бачити такої реакції на спів артиста» [3, с. 296].

Сама співачка зазначала, що «переконливість, сила вокального мистецтва досягається не тільки голосом, музикальністю, грою, добре підібраними костюмами. Це, правда, має важливе значення, але, ще не все. Глядач повинен повірити, що дія на сцені – то життя, він хоче побачити правду, незважаючи на те, що сама суть театру (сцени) – це лише відтворення життя. Ось тут для артиста найважче завдання. Він повинен глибоко усвідомлювати, що йому треба відтворювати і як він повинен це зробити. А там уже в кожного свій підхід. Пригадайте деякі твори у виконанні видатних музикантів. Кожен з них виконує по своєму, і кожний робить це досконало…» [1, с. 68].

Як бачимо, репертуар концертів був надзвичайно різноманітним, охоплював твори як європейських композиторів, так і українських композиторів-класиків та сучасників, що свідчить про широту поглядів і майстерність музиканта. Проте варто зауважити, що на відміну від першого, в другому, більш пізнішому періоді її виконавської творчості репертуар складався здебільшого з творів українських композиторів.

Література

1. Славетна співачка: Спогади і статті про Соломію Крушельницьку/ Упорядкув. і вступ. ст. І. Деркача. – Львів: Книжк.- журн. вид-во, 1956. – 97с.
2. Соломія Крушельницька. Міста і слава. – Львів: Апріорі, 2009. – 167 с. : іл.
3. Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування. У 2-х т. Т. 1. Спогади. / вступ, ст., упоряд. і прим. М. Головащенка. К.: Муз Україна, 1978. – 399 с.
4. Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування. У 2-х т. Т. 2. Спогади. / упоряд. і прим. М. Головащенка. К.: Муз Україна, 1979. – 448 с.
5. Соломія Крушельницька та світовий музичний простір: Зб. ст. – Тернопіль: Астон, 2007. – 187 с.
6. Соломія Крушельницька. Шляхами тріумфів: Статті та матеріали / упорядн.: Медведик П., Мисько-Пасічник Р. – Тернопіль: Джура, 2008. – 392 с.

7. Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування. У 2-х т. Т. 1. Спогади. Вступ, стаття, упор. І прим. М. Головащенка. К.: Муз Україна, 1978.
8. Соломія Крушельницька та світова музична культура: Статті та матеріали / Головний редактор Олег Смоляк.– Тернопіль: Астон, 2002. – с. 68.
9. Соломія Крушельницька та світовий музичний простір: Зб. статей. – Тернопіль: Астон, 2007. – С. 187.
10. Соломія Крушельницька. Шляхами тріумфів: Статті та матеріали / Упор. Медведик П., Мисько-Пасічник Р. – Тернопіль: Джура, 2008. – 392 с.

Іванна Комаревич. Камерно-вокальний репертуар Соломії Крушельницької в культурному контексті свого часу. В статті висвітлюється концертно-камерна діяльність С. Крушельницької. Співачка належала до тієї частини творчої інтелігенції, яка сприяла розвиткові демократичного напрямку в культурі українського народу. Для програми концертів С. Крушельницька вміла добрати дуже цікаві вартісні твори композиторів різних епох і різних народів, переважно романси та пісні, в яких її голос грав всіма барвами.

Ключові слова: Соломія Крушельницька, твори, діяльність, пісня, романс.

Иванна Комаревич. Камерно-вокальный репертуар Соломии Крушельницкой в культурном контексте того времени. В статье рассматривается концертно-камерная деятельность Соломии Крушельницкой. Певица принадлежала к той части творческой интелигенции, которая способствовала развитию демократического направления в культуре украинского народа. Для программы концертов С. Крушельницкая умела подобрать очень интересные достойные произведения композиторов разных эпох и разных народов, преимущественно романсы и песни, в которых её голос играл всеми цветами.

Ключевые слова: Соломия Крушельницкая, произведения, деятельность, песня, романс.

Ivanna Komarevych. Vestibule-vocal repertoire of Solomia Krushel'nicka in cultural context at one time. A large singer Salome Krushel'nicka belonged that generation of the Ukrainian artists which began the creative activity as early as epoch of capitalism. It could not affect its artistic and public activity. It belonged to that part of creative intelegents, which was instrumental in development of democratic direction in the culture of the ukrainian people. For the program of concerts Krushel'nicka was able to gather additionally cost works of composers of different epoches and different people very interesting, mainly romances and songs in which its voice changed all paints.

Keywords: Solomia Krushel'nicka, works, activity, song, romance.